

Maria-Sofia a lidská duše

TOMÁŠ BONĚK

Náboženská úcta k Panně Marii je pro řadu lidí jen součástí církevní tradice, která s sebou v našich českých souvislostech navíc nese pachut' protireformačního útlaku a barokní nabubřelosti. V současnosti jsou mnohdy dětsky naivní projevy mariánské zbožnosti brány jako něco době zcela nepřiměřeného. O to víc překvapí, že dvě významná mariánská dogmata přijala Římskokatolická církev teprve v devatenáctém a ve dvacátém století. V roce 1854 vyhlásil papež Pius IX. dogma o Neposkvrněném početí Panny Marie a v roce 1950 pak k němu papež Pius XII. doplnil dogma o nadpřirozené smrti — Nanebevzetí — Panny Marie. Devatenácté a dvacáté století jsou pro katolíky obdobím významných mariánských zjevení přitahujících pozornost mnoha lidí, i těch, kteří se s katolickou církví jinak nespojují. Poslední dvě století jsou zároveň dobou, kdy se lidstvu odkrylo tajemství vývoje — evoluce. A tak se můžeme ptát, zda Maria byla a zůstala ve své dokonalé čistotě, či zda se na své cestě proměnila a prošla vnitřním vývojem. Obě zmíněná dogmata myšlenku vývoje v konečném důsledku odmítají. Maria podle nich byla a zůstala dokonalá. To zakrývá podstatný motiv Mariina příběhu. Evangelium ji totiž řadí vedle starozákonních žen Támary, Rachaby, Rút a Batšeby. Příběh každé z těchto čtyř Ježíšových pramatek je svým způsobem šokující. Každá z nich se stane součástí Ježíšova rodokmenu, jak jej vypráví Matoušovo evangelium, za mimořádných a běžné morální představy překračujících okolností. Támara se ve svém zoufalství převlékne za prostitutku a svede svého tchána. Rachaba, kterou Starý zákon jako (snad chrámovou) prostitutku označuje, zradí svůj lid a pomůže Jozuemu dobýt Jericho. Cizinka Rút získá Boaze za manžela tím, že si v noci lehne k jeho nohám. Batšeba s králem Davidem zcizo-

židovské dívky Marie, která je zasnoubena muži jménem Josef a otěhotní za záhadných okolností ještě před svatbou.

Mariin život je jistě důstojným rámcem a zrcadlem života Ježíše Krista. V nádherných obrazech před nás¹ vystupuje osud židovské dívky, která svou vnitřní čistotou a zbožností pomohla připravit cestu Spasiteli světa a která na 2 cestě s ním a pro něj prošla hlubokou vnitřní proměnou.

Lukášovo evangelium vypráví o zvěstování Ježíšova narození archandělem Gabrielem. Hned na tomto prvním obraze si můžeme ukázat povahu Mariiny duše. Maria dlí na modlitbách a zjevením anděla je nejprve otřesena. Její duše je v pokoře otevřená a mocné působení Ducha v ní vyvolá strach a překvapení, pak ale začne přemítat a chce porozumět andělskému pozdravení. Evangelium dvakrát popisuje, jak se Maria chovala, když uslyšela slova, kterým nemohla porozumět: *Maria ale všechna ta slova zachovávala ve svém srdci a přemítala o nich.*

O této vnitřní kvalitě hovoří Kristus v podobenství o rozsévači: Zrno padne na cestu, na skálu, do trní a nakonec do úrodné země. Zrno je slovo Boží, které nemůže být pochopeno jen rychlým logickým rozumem. Potřebuje v duši pomalu růst a zrát, aby nakonec vykvetlo jako moudrost. Nést v duši nepochopenou zvěst, jejíž význam a hloubku tušíme, nám však může přinášet bolest. Bolest rodící poznání. Ve staré české modlitbě k Panně Marii můžeme číst: „Zdravas Panno Maria, zlatá země, chráme Boží, lože Ducha svátého.“

Maria je tou dobrou zemí, jež uchovává slovo, které přijímá. Přijetím andělského zvěstování ovšem její cesta nekončí. Z touhy porozumět způsobu jeho naplnění a uchopit je svým lidským vědomím se ptá. Nebeský posel jí odpovídá: *Duch svatý sestoupí na tě a moc Nejvyššího zastíní tebe.*

V její duši usilující o poznání zazářilo světlo a uklidnila ji pravda, že *u Boha není nic nemožného.* Toto světlo ji proměnilo v chrám Boží.

Maria proniknutá nebeským zvěstováním se plně odevzdává do vůle Boží a její slova se mění v chvalozpěv, který patří k nejkrásnějším vyznáním všech dob. Nebylo to žádné slepé odevzdání se. Maria se vědomě otevřela Boží vůli

¹ Především v apokryfních příbězích.

² Její příběh se ale od počátku vymyká běžným konvencím. Jako matka je v sociálním a náboženském kontextu tehdejšího židovstva bezprostředně ohrožena. Sama zcela nechápe, co se s ní děje, ale svůj úděl pokorně přijímá.

a v její pokorné duši zavládl mír. Tomuto míru předcházelo niterné drama, při němž cítila úzkost z přítomnosti Božího posla. Přemítáním a pokojným dotazováním se plně odevzdala do vůle Boží a její duše se rozezněla nádherným chvalozpěvem. Stává se tak naším vzorem, neboť jen tímto způsobem se lze připravit o na přijetí přicházejícího Pána.

Dokonce i ve vyznání víry Obce křesťanů je Mariino tajemství vyjádřeno větou: „Zrození Ježíšovo na zemi bylo způsobeno Duchem svátým, jenž, aby vyléčil chorobu hříchu na tělesnosti lidstva, připravil syna Mariina za schránu Kristovu.“

Nejen narození v Betlémě, ale i cesta „syna Mariina“ k Jordánu je připravena Duchem svátým. Touto cestou k přijetí Krista mohl Ježíš jít jen jako Mariin syn. O jeho životě mezi dvanáctým a třicátým rokem evangelia mlčí. Jeho popis a výklad patří k nejintimnějším odhalením antroposofie. Podle ní byl život Ježíše v té době naplněn řadou cest, na kterých stále bolestněji poznával duchovní situaci tehdejšího lidstva. Viděl, že spojení s duchovním světem je ztraceno a že nevede žádná cesta zpět. O svých poznatcích vyprávěl své matce. Rudolf Steiner hovoří zejména o hlubokém rozhovoru na konci tohoto osmnáctiletého období, ve kterém Ježíš naposledy popsal hloubku svého utrpení. Soucítěně naslouchající Maria přitom prožila vnitřní proměnu, při které na ni sestoupila nebeská Moudrost — Sofia.⁴

³ Středověká mystika Marii vnímala jako trůn Boží moudrosti — která se v Kristu stala tělem, lák ji znázornila celá řada středověkých umělců, kteří v obrazech trůnicí Madony zobrazovali mnohem víc než jen ilustraci biblického. Vraťme se ale k Mariinu příběhu. V tradičním pojetí se ztrácí, kromě jediné epizody z Ježíšova dětství, téměř třicet let jejího života. O životě mezi dvanáctým a třináctým rokem Ježíšova života evangelia mlčí. Vyprávění a výklad tohoto příběhu patří k nejintimnějším a nejkrásnějším odhalením antroposofie. Ponecháme stranou komplikovaný výklad obou rozdílných vánočních příběhů, jak nám je zachovalo Matoušovo a Lukášovo evangelium, a jejich vzájemný vztah. K tomuto tématu se vrátíme v některém z oříškových článků Okruhu a středu.

⁴ Marie se na své životní cestě s Ježíšem teprve stává Boží Matkou. Její cesta je cestou soucitu — poznání zrozeného z bolesti. V tradičním pojetí se vynořuje vedle Ježíše až do jeho křtu v Jordánu a i zde jen nenápadně s mnoha otázkami. Ježíšova rodina jako by nepochopila jeho proměnu. Maria musí i zde projít určitou vnitřní cestu. Drama jejího vývoje zdaleka nekončí.

Pochopit to, co se po Ježíšově křtu v Jordánu s Marií stalo, nám může pomoci Starý zákon. V knize Přísloví říká sama božská Moudrost: *Hospodin mne stvořil na počátku své cesty, před svými činy v prapočátku; na počátku věků jsem byla ustanovena, od počátku, od pravěku země... když upevňoval nebesa, byla jsem při tom... když vymezoval základy země, byla jsem mu věrně po boku, byla jsem jeho nejmilejším dítětem, jeho potěšením den za dnem... Hraji si na jeho pevné zemi: mým potěšením je být s lidskými syny.* A v Knize Moudrosti můžeme číst: *Neboť Moudrost je jako blesk věčného světla a zrcadlo nezašpiněné mocného Božího díla, a obraz Boží dokonalosti.* Sofia — Moudrost vystupuje jako koruna stvoření i jeho počátek a jako zrcadlo, ve kterém se zhlíží Stvořitel světa.

Vidíme-li v Marii pozemskou nositelku — chrám nebeské Sofie, pak můžeme nově porozumět významu jejího života s Ježíšem Kristem po tři léta jeho působení. Tak stojí Maria-Sofia jako Matka v Káni galilejské, kde se v rozhovoru s Kristem zrcadlí podstata Jeho působení, a tak se proměnění vody ve víno stalo jeho prvním znamením. Když Kristus Ježíš dokončil svou pozemskou pout', stála pod křížem Maria-Sofia a Jan, nejmilejší učedník. Když je Ježíš spatřil, řekl: „Ženo, hle, syn tvůj!“ a k učedníkovi: „Hle, matka tvá!“ A učedník ji v tu hodinu k sobě přijal. Poté Ježíš Kristus řekl: „Žízním“ a pak „Dokonáno jest“. Na místo Krista ve vztahu k Sofii přichází jednotlivý člověk, povoláný pokračovat v díle stvoření.

Můžeme sledovat Mariinu cestu Adventem, Vánocemi, Epifánií, Pašijemi a Velikonocemi až k Letnicím. Je to cesta, na které se čistá a zbožná dívka Maria stále více sjednocuje s nebeskou Sofií, jak to překrásně znázornil Mistr Vyšebrodského oltáře. Je to cesta, na níž se panna stane matkou, aby se nakonec stala panenskou nevěstou Beránkovou v každém z nás.

Obraz madony doprovází lidstvo po staletí. A jako každý skutečný obraz, brání se i on rozumářským výkladům a ve své mnohoznačnosti promlouvá právě jen k těm, kdož před ním spočinou v mlčenlivém naslouchání. Jde o vztah k Marii, který se v průběhu staletí mění. Získává nové úrovně a hlediska. Lidská duše se nejdříve sklonila ve zbožném uctívání před Matkou Boží, aby později poznala, že se jí má sama stát. Modernímu člověku už nestačí radostná zvěst o vykoupení, na cestu do Betléma se chce vydat i on sám.

Zpočátku se duchovní pohled církve obracel k nebeské Panně v její dokonalosti a velikosti. Stala se jakousi prostřednicí mezi nebem a zemí. Jejím obrazům byla přisuzována zázračná moc. Celé řadě ikon i gotických madon byla

projevována zvláštní úcta. Středověká modlitba připisovaná císaři a králi Karlovi IV. shrnuje středověký přístup krásným způsobem:

Ach, Maria, komnato vtěleného Slova, jsi studna, z níž lidská přirozenost načerpala živou, na věky tryskající vodu, jsi nejjasnější drahokam panenství, do jehož čistoty Boží slunce rozlilo své paprsky.

Když se v tobě tyto paprsky odrazily, osvětlily naše temnoty a svou vřelostí rozžehly lidská srdce, aby se spalovala láskou k Bohu.

Věrně se podobáš orlici, která v povětrí předstihne ostatní tvory, ač ji nesou křídla prosté barvy.

Právě tak jsi ty vylétla nad všechny sbory andělů, ač tě nesla ctnost prosté pokory.

O orlích křídlech zvolal i Jan v Apokalypse, že byla dána ženě spějící k porodu.

Když ses jako orlice pozvedla do výše a hřála ses láskou slunce, omladila jsi starobu celého lidského rodu a lázni nového zrození jsi smyla stáří.

Jsi pravá matka milosti.

Jméno matky provinění, jež nás svým hříchem oslepila, jméno Eva, obracíš v Ave. Jím nás zavolej.

Ve své laskavé moudrosti jsi nás vydala světlu.

Jako orlice nastavuje slunci mláďata, nastavila jsi ty, když jsi zahrnala mračno starého šera, pravému slunci nás, aby se jeho žarem osvětlily naše smrtelné oči.

Proto před tvou tvářič tvůj adoptivní syn, jemuž tě tvůj syn na kříži svěřil, svátý Jan, nosí znamení orlice jako odznak pokory a vítězství. On nesl i palmu tvého panenství.

Později dala renesance vzniknout mimořádným mariánským obrazům, a reformace mariánskou úctu odmítla. Postupně však v lidstvu procitá přesvědčení, které Angelus Silesius vyjádřil slovy:

Jen jsi-li Marií a Bůh je v tobě zrozen, smíš doufat, že jím jsi navždy vysvobozen.

V Marii se setkáváme se vznešeným ideálem lidské duše, s božskou Sofií, jež prošla lidskou duší a stala se tak Moudrostí o člověku — AntropoSofií. Rudolf Steiner to jednou vyjádřil slovy: „S antroposofií něco klepe na bránu naší duše a říká: vpust' mne dovnitř, já jsem tvá pravá bytost“. Její výzva „Nyní tedy, synové, slyšte mě: Blaze těm, kdo dbají na mé cesty. Slyšte napomenutí a buďte moudří — nevyhýbejte se tomu!“ (Přísloví 8) zní dnes zvlášť naléhavě. Touto cestou je pro moderního člověka rozhovor se sebou samým.

Sebezpoznaním očistíme svou duši, která se tak stává Pannou rodící Krista v nás. A zároveň se svým soucitným prožíváním světa a láskyplnou prací stáváme následovníky Ježíše, a tím spolu s Janem adoptivními syny Marie.

Byť Kristus v Betlémě se tisíckrát zrodil, jsi ztracen, dokud se i v tobě nenarodil,

píše Angelus Silesius v Poutníku cherubínském a dodává:

Bůh tolik ocenil pokoru Mariinu,

že z ní se narodil co dítě ve svém Synu.

Jen máš-li pokoru té čisté Panny, v krátku

Bůh změněn v dítě tvé tě změní ve svou matku...

Proto v Obci křesťanů nenalézá uctívání Panny Marie vnější formy. Jde o náš život, který nás s ní spojuje — ba co víc — postupně sjednocuje.